

BIOTOOPGEBRUIK VAN OEHOES IN GROEVEN

Hans Damink, Widelanken 180, 6217 CN Maastricht

In de negentiende eeuw is de Oehoe (*Bubo bubo*) in onze streken fel vervolgd. Dit had tot gevolg dat er destijds bijvoorbeeld in Duitsland nog maar een honderdtal van deze grootste Europese uilensoort in het wild leefden. Midden jaren zestig werd het tij gekeerd door herintroductieprojecten in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Hierdoor is onder andere het aantal Oehoes in de Eifel spectaculair gestegen. Tevens was er in die periode nog een kleine populatie 'Grand Duc's' in de Franse Ardennen. Deze populatie breidde zich nadien langzaam uit in België. Uit meldingen van gevonden Oehoes in de jaren negentig was duidelijk dat in Belgisch Limburg regelmatig Oehoes rondvlogen, echter zonder daar te nestelen. Dat een paartje in 1997 in de groeve van de Sint-Pietersberg bij Maastricht ging broeden was dan ook niet geheel onlogisch. Door deze algehele toename zijn er nu ruwweg een vijftigtal Oehoe broedparen in de Eifel en een vijventwintigtal paartjes in België en Luxemburg (persoonlijke mededeling Laurent Gèe). In dit artikel wordt met name ingegaan op het biotoopgebruik van deze oehoe populatie in groeven.

GROEVEN

Er zijn tal van meldingen van broedsels van Oehoes die niet broeden op natuurlijke rots-

wanden of kalksteenwanden in groeven. Zo zijn er meldingen van nesten op de grond, op roofvogelnesten en zelfs in een schuilhut van een opnameploeg van de BBC (MIKKOLA,

1983). Desalniettemin liggen de meeste broedplaatsen van de Oehoe in Europa op een wand. Dit kan een bergwand zijn maar, zoals in ons laagland, ook een wand in een groeve. In het gebied van de Eifel, Luxemburg en de Belgische Maas en zijn zijrivieren ligt de habitat van de Oehoe, voor zover bekend alléén in groeven (persoonlijke mededeling Laurent Gèe). Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Sleswig-Holstein waar naar verhouding veel in bomen wordt gebroed of Polen waar in moerassen en ook op de grond wordt genesteld.

Typisch voor een groeve is dat het een groot, meestal uit veiligheidsoverwegingen afgesloten gebied is, waar met zwaar materieel gericht heen en weer wordt bewogen. De menselijke activiteit op een dergelijke plaats is relatief geconcentreerd, en dus is de verstoring voor dieren in overige delen van het terrein laag. Bovendien worden veel groeven niet continue geëxploiteerd waardoor de verstoring nog lager is. De bezochte groeven in de Eifel en België variëren van maagdelijk ontgonnen en volop in gebruik zijnde terreinen tot verlaten en dichtgegroeide landschappen. Hierbinnen vinden we alle mogelijke variëteiten qua grootte, steensoort, hellingshoek, begroeiing en oriëntatie.

In de onderstaande tekst wordt aan de hand van een drietal studies (BERGERHAUSEN *et al.*, 1989) in de Eifel, OLSSON (1979) in zuidoost Zweden en zowel FREY (1973) als HALLER (1978) in Oostenrijk) gekeken naar de voorkeuren van de Oehoe. Hierbij wordt tevens gekeken naar de situatie in de ENCI-groeve, waar een Oehoe paar sinds 1997 met groot succes gebroed heeft (figuur 1).

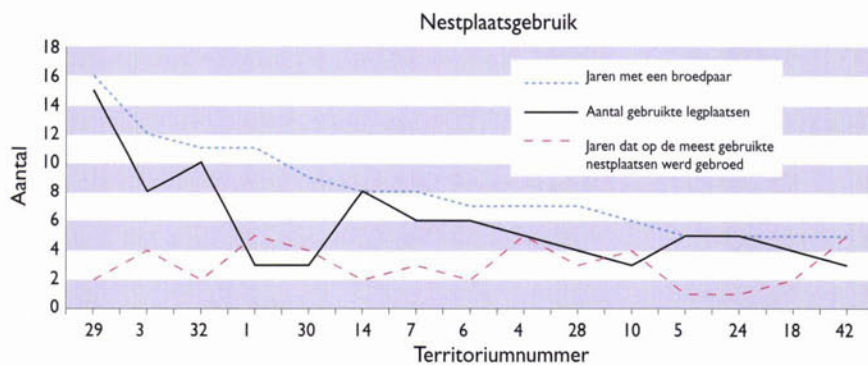
AANTAL EN PLAATS VAN NESTEN OP DE WAND

De nestplaats is een belangrijk punt in het territorium van een Oehoe. Het vrouwtje is immers voor een belangrijk deel van haar tijd



FIGUUR 1

Twee Oehoes (*Bubo bubo*) op een kalksteenplateau in de ENCI-groeve (foto: Hans Damink).



FIGUUR 2

Bijzonder is dat een paartje in 16 opeenvolgende jaren 15 maal dezelfde nestplaats gebruikt (territorium 29). Het belangrijkste punt dat we hier duidelijk zien is dat de Oehoes (*Bubo bubo*) in het algemeen meerdere nestplaatsen gebruiken (bron: OLSSON, 1997).

hier aanwezig. Tijdens de broedtijd wordt zij op het nest gevoerd door het mannetje. OLSSON (1979) heeft, onder andere, voor een aantal Oehoeteritoria niet alleen het aantal nestplaatsen bepaald, maar ook hoe vaak op een nestplaats gebroed werd. Het gaat in deze studie om territoria die minimaal drie jaar achter elkaar werden bewoond.

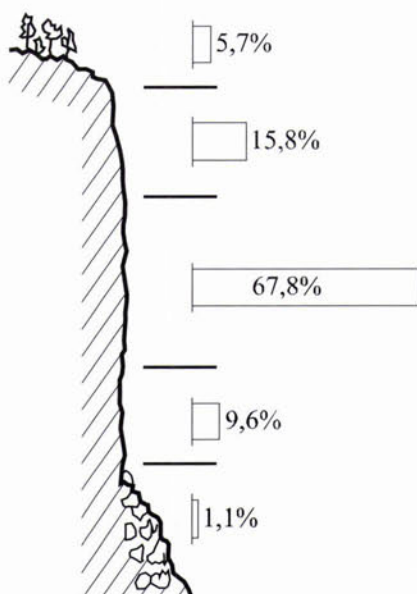
Het aantal jaren dat een territorium door een Oehoebroedpaar bezet is, varieert volgens OLSSON (1979) van vijf tot 16 jaar (figuur 2). Belangrijk hierbij is dat de Oehoes door de jaren heen binnen een territorium op meerdere nestplaatsen kunnen zitten. GLUTZ VON BLOTZHEIM & BAUER (1980), FREY (1973), FREY *et al.* (1974), HALLER (1978) en GÉE (1998) melden dit feit en beschrijven tevens het aantal van twee tot en met vijf nestplaatsen per territorium. In de Maastrichtse situatie heeft het paar twee nestplaatsen gebruikt tot 2002. Blijkbaar varieert de Oehoe dus met de keuze van zijn nestplaats.

Uit de studie van OLSSON (1979) naar Oehoeteritoria in zuidoost Zweden (figuur 3)

blijkt dat, bij een onbedekte wand, de meeste Oehoenesten hoog tot middelhoog op de wand liggen (zo'n 83,6% van de onderzochte gevallen). Uit figuur 4 is daarnaast af te leiden dat het grootste deel van de nesten zich op vrije wanden bevindt, waar geen of weinig bomen aan de voet staan. Figuur 4a toont dat 62,3% nestelt op een vrije wand boven water. Figuur 4b laat zien dat 26,3% op een vrije wand broedt boven de zone met bomen. In totaal broedt dus ruim 88% van de onderzochte Oehoes op een vrije wand. De beschrijving van FREY (1973) sluit bij deze getallen aan. De verwachting is derhalve dat met het dichtgroeien van een, al dan niet verlaten groeve, de kans op vestiging van een Oehoe afneemt; hij heeft uitzicht en kale wanden nodig. Dit was belangrijk in de gesprekken met de ENCI destijds.

NESTORIËNTATIE

Net als OLSSON (1979) in zuidoost Zweden, heeft BERGERHAUSEN (1989) onderzoek gedaan naar de geografische oriëntatie van nesten in de Eifel. Deze gegevens zijn ter vergelijking uitgezet in figuur 5. Ook de Maastrichtse situatie in de periode 1997-2002 is hierin aangegeven. De nesten blijken duidelijk op het zuidoosten gericht te zijn. OLSSON (1979) stelt dat deze ligging verklaard kan worden door het feit dat op deze wijze de zoninstraling maximaal is, hij staft dit met temperatuurmetingen. Hierdoor kost het broeden minder energie dan bij een andere nestligging, hetgeen, in de koude Zweedse lente, een belangrijk voordeel is. Gegevens over nestoriëntatie in warmere streken zijn niet bekend bij de auteur.



FIGUUR 3

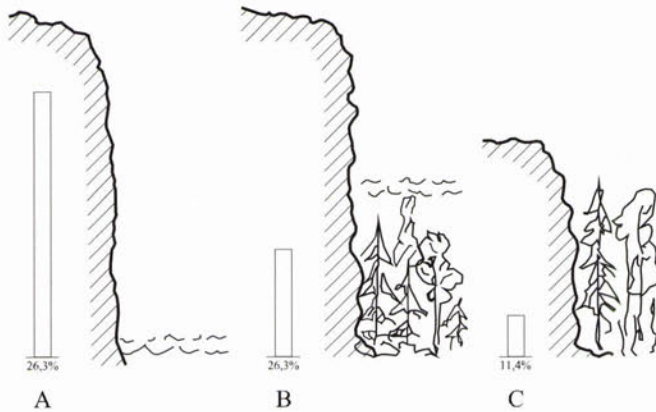
Ligging oehoenest (*Bubo bubo*) op de wand. De onderen bovenkant van een helling worden minder gebruikt. Het vrije middengedeelte des te meer (bron: OLSSON, 1979).

Over nestoriëntatie in de Eifel zegt BERGERHAUSEN (1989) dat de Oehoes beschutting zoeken tegen de, overheersende, uit het zuidwesten komende neerslag en vochtige wind. Het is uit dit onderzoek duidelijk geworden dat Oehoes vochtigheid mijden. Tevens moet hierbij opgemerkt worden dat de nestwanden in Zweden natuurlijke rotsformaties zijn terwijl in de ENCI-groeve sprake is van wanden die door delling zijn ontstaan en onder het maaiveld liggen. Het moge duidelijk zijn dat hierdoor een microklimaat ontstaat dat wellicht niet te vergelijken is met de natuurlijke rotsformaties. Over de Belgische groeven zijn geen systematisch verzamelde gegevens over de nestoriëntatie beschikbaar.

VORM EN GROOTTE VAN DE NESTPLAATS

OLSSON (1979) heeft als eerste een aantal nestvormen beschreven die door MIKKOLA (1980) zijn overgenomen (figuur 6). De vorm A in figuur 6 betreft een uitholling in de wand die beschutting geeft, vorm B is een nest op een richel, vorm C een nest op een open helling terwijl bij D het nest in een uitholling ligt. Het Maastrichtse nest uit 1997 zat tussen vorm A en vorm B in: er was bijna geen overhang. De broedplaats in 1998 had vorm A. Vorm A lijkt de voorkeur te hebben, want ook in België waren de tot dusver bezochte nesten van deze vorm. De nesten in een groeve zullen, doordat men een wand veelal glad afwerkt, vaak de vorm A krijgen.

De grootte van het plateau varieert nogal: FREY (1973) stelt dat de breedte vaak gelijk is aan de diepte, maar dat deze kan variëren tussen de 50-150 cm. Dit komt bovendien overeen met gegevens van OLSSON (1979), die praat over een oppervlak van één tot twee m². Ook de door de auteur in België waargenomen nestplaatsen lijken aan deze maten te voldoen. De hoogte van de broednis ligt volgens FREY (1973) tussen de 40-80 cm. Beide publicaties spreken over een losse bovenlaag op het broedplateau, waarin het Oehoevrouwtje een nestkom uitschraapt.



FIGUUR 4
Begroeiing aan de voet van de nestwand. Bij toenemende begroeiing voor de wand kan de omgeving minder goed worden waargenomen (bron: OLSSON, 1979).

WINTERWAND, KLAUTERWAND

Het Oehoepaartje kan in de wintermaanden veelal goed waargenomen worden. Zij gebruiken dan wat men in België de winterwand noemt: een redelijk kale wand met goed uitzicht op de omgeving waar het paartje samen zit. Ook de balts is hier te zien. Zo ook in de ENCI-groeve, waar de op het noorden georiënteerde vlakke wand in de noordelijke lob van de groeve steeds weer de winterwand blijkt te zijn. Hier ligt de winterwand dus vlak bij de nestplaats. Uit een Belgische groeve is echter bekend dat de winterwand ook aan de andere kant van het dal kan liggen.

Verder spreken de Belgen over de 'promenades des jeunes'. De jonge Oehoes gaan op een gegeven moment, terwijl ze nog niet kunnen vliegen, immers lopen over de nestwand. Dit kan alleen als die nestwand daartoe voldoende ruw is. Je ziet dus geen nestplaats op een volkomen vlakke wand (figuur 7). Wanneer de jongen vliegvlug zijn, gaan ze door de hele groeve zwerven. Ze zijn dan nog zelden op de nestplaats maar maken overal in de groeve gebruik van de dekking die de

groeve biedt; van de begroeiing indien aanwezig, of van de ruwe wanden waar ze zich verdukt ophouden totdat de avond aanbreekt (figuur 8).

TOEKOMST

In de Maastrichtse groeve is in 1997 een Oehoepaartje gaan nestelen, in 2000 is het mannetje verdwenen en opgevolgd door een nieuwkomer. In 2003 is dat mannetje vervolgens dood gevonden. Uit een Belgische groeve is bekend dat een vrouwtje in dat geval de jongen alleen kan grootbrengen (eigen waarneming). Het jaar daarop had zij vervolgens een nieuwe partner. In 1998 bracht een Oehoepaar in de stad Aken een aantal jongen groot om vervolgens het volgende broedjaar te verdwijnen. Het vogelopvangcentrum in Oplabbek, België, krijgt regelmatig meldingen van gewonde Oehoes. Er gebeurt dus het een en ander in de regionale Oehoepopulatie.

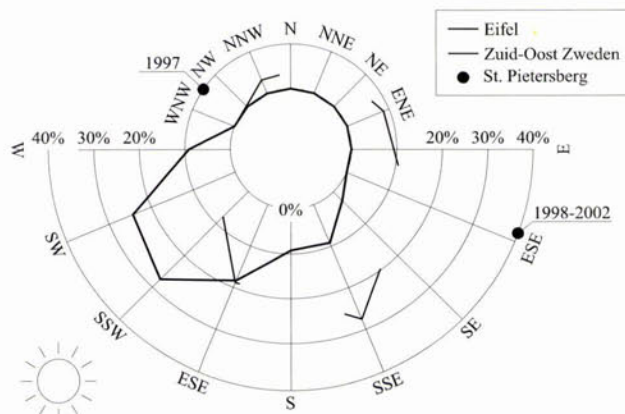
DALBECK *et al.* (1998) hebben met hun studie aangetoond dat de dynamiek in een populatie groter en complexer is dan wij vaak den-

ken. Men heeft een aantal Oehoes eind jaren tachtig voorzien van een zender. Dit betrof onder andere de bewoners van een drietal territoria waarvan de nestplaatsen (Kalk I, II en III) niet meer dan drie kilometer van elkaar verwijderd waren. Zo werd het vrouwtje Dione van Kalk III gevangen in de groeve Kalk II en later ook waargenomen op 100 meter van Kalk I. Dit bewijst dus dat Oehoes zeker niet aan één locatie gebonden zijn, en dat hun territoria wellicht meerdere, verder uit elkaar gelegen groeven kan omvatten (vergelijk de Limburgse situatie, waarin ook een aantal groeven relatief dicht bijeen liggen). Samenvattend kan gezegd worden dat de Oehoes een voorkeur lijken te hebben voor een ongestoorde groeve met een ruwe wand die nestgelegenheid biedt, waar de jongen zich veilig kunnen bewegen en waar uiteraard voldoende prooiaanbod is. Terwijl de ruwe wand in de reeds door Oehoes bewoonde groeven feitelijk een bijproduct van de exploitatie is, kan een dergelijke wand natuurlijk ook bewust worden opgenomen in het afwerkingsplan van een groeve. Kortom, de herintroductie van de Oehoe in de jaren zestig is een groot succes, de Oehoepopulatie zal nog verder kunnen groeien, ook in Limburgse groeven.

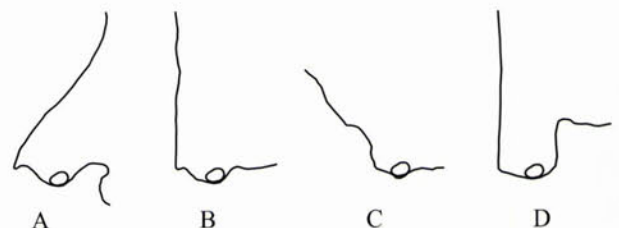
SUMMARY

BIOTOPE USE BY EAGLE OWLS IN QUARRIES

Persecution in the nineteenth century led to the near-extinction of the Eagle Owl (*Bubo Bubo*) on the European continent. At one stage, only about a hundred specimens of this largest European owl were left in the



FIGUUR 5
Nestoriëntatie van de Oehoe (*Bubo bubo*) in zuidoost Zweden, de Eifel en de ENCI-groeve.



FIGUUR 6
Nestvormen: A: uitholling in de wand; B: op een richel; C: aan voet helling; D: uitholling in bodem (bron: OLSSON, 1979).

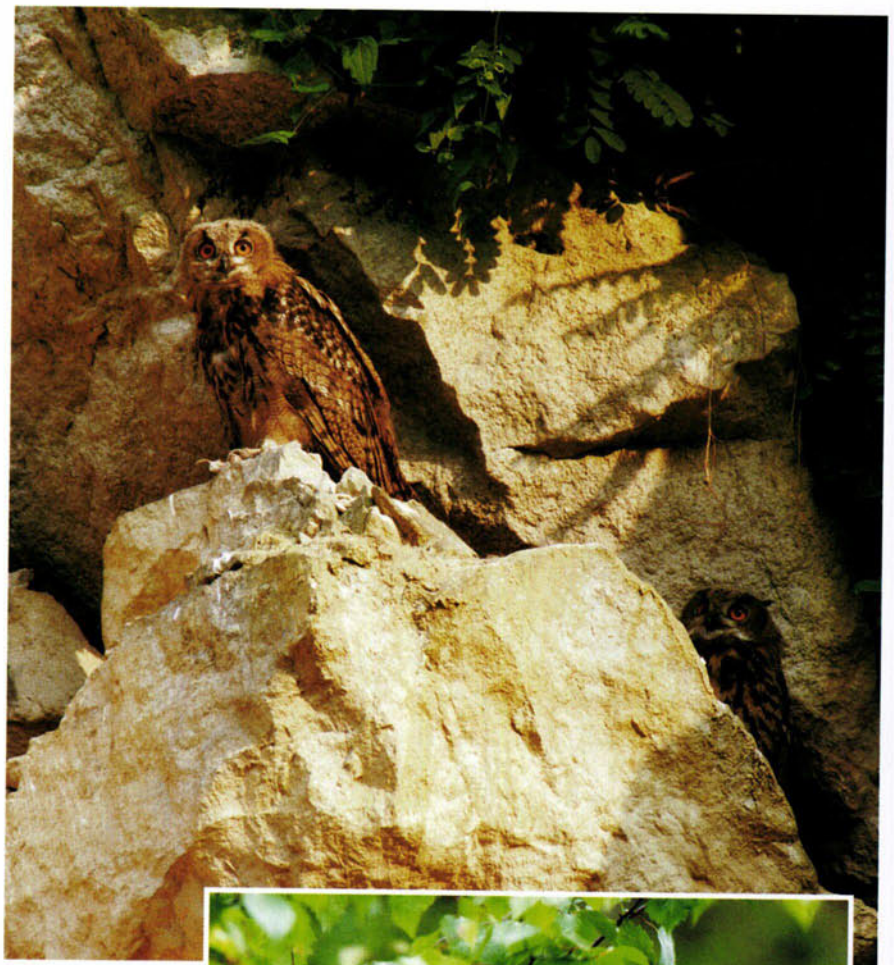
FIGUUR 7

Jonge Oehoe (*Bubo bubo*) (links) met het volwassen vrouwtje in de ENCI-groeve; 's avonds klaar om weg te vliegen na een dag schuilen achter het mergelblok (foto: Hans Damink).

wild in Germany. The continental population was thus very small at the start of the twentieth century, until a few re-introduction programs in Germany, Austria and Switzerland initiated a steady increase in the 1960s. The German program in the Eifel region was very successful, producing over 300 eagle owls raised in captivity each year, was very successful. The recent growth of the Belgian population is thought to have its origin in this German program as well as in the population resident in the French Ardennes. A number of Eagle owls found wounded or dead revealed the presence of the "Grand Duc" in the Liege - Aachen - Maastricht region long before it was actually seen nesting. The fact that an Eagle owl couple was breeding at the St. Pietersberg quarry near Maastricht a few years ago is therefore merely the logical consequence of the German Eifel program, which has resulted in about 50 couples in the Eifel region and about 25 in Belgium and Luxembourg.

LITERATUUR

- BERGERHAUSEN, W., K. RADLER & H. WILLEMS, 1989. Besiedlungspräferenzen des Uhus (*Bubo bubo* L.) in der Eifel. Charadrius 25, Heft 4. Nordrhein-Westfälischen Ornithologengesellschaft, Bonn.
- DALBECK, L., W. BERGERHAUSEN & O. KRISCHER, 1998. Telemetriestudie zur Orts- und Partnertreue beim Uhu *Bubo bubo*. Landesbund für Vogelschutz in Bayern e.V., Hilpoltstein.
- FREY, H., 1973. Zur Ökologie niederösterreichischer Uhu-populationen. Egretta 16: 1-68.
- FREY, H., W. SCHERZINGER & W. WALTER, 1974. Künstliche Nistplätze für den Uhu. Ornithologische Mitteilungen 26: 173-174.
- GÉE, L., 1998. Verslag van Gée in Aves over de Oehoe in België. Aves, Liège.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM, U.N. & K.M. BAUER, 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 9, Auflage-1994. Columbiformes - Piciformes. AULA-verlag, Wiesbaden.
- HALLER, H., 1978. Zur Populationsökologie des Uhus im Hochgebirge: Bestand, Bestandes-entwicklung und Lebensraum in den Rätischen Alpen. Ornithologische Beobachtungen 75: 237-265.
- MIKKOLA, H., 1983. Owls of Europe. T & A D Poyser Ltd., London.
- OLSSON, V., 1979. Studies on a population of Eagle Owls, *Bubo bubo* (L.) in Southeast Sweden. Viltrevy 11: 1-99.
- SCHERZINGER, W., 1980. In: Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K.M., 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 9, Auflage-1994. Columbiformes - Piciformes. AULA-verlag, Wiesbaden.



FIGUUR 8
Jonge Oehoe (*Bubo bubo*)
verscholen in het groen.
Hierin kunnen zij zich de
hele dag schuil houden
(foto: Hans Damink).